

нална претрупаност, която отпраща човека към позицията на безучастен зрител. Това е мечтата за един подчинен свят, за една акцидентално (правдоподобно, конотативно) осъществена техничност, обслужваща едно инертно и мечтателно човечество. В практиката именно тенденцията към автоматизъм ориентира предметите към една опасна абстрактност. Автоматизмът е властелин и обаянието му е така голямо само защото няма връзка с техническата рационалност: ние го възприемаме като фундаментално желание, като въображаема истина за предмета, докато собствено техническият му конституент, както и конкретната му функция, са ни доста безразлични.

Мислейки постоянното ни дълбинно желание „всичко да става от само себе си“, което ще рече чрез отредената му функция предметът да реализира чудото на окончателното отпадане и на най-незначителното усилие, установяваме, че за потребителя автоматизмът е едно изумително отсъствие, а насладата, която той ни предлага, е сходна с тази, която изпитваме, когато виждаме, без да ни виждат.

Понеже автоматизираният предмет „работи от само себе си“, той внушава прилика с автономния човешки индивид и това обаяние взема връх. Всъщност става дума за особена проява на антропоморфизъм. Някога (а дори и днес) оръдията на труда, инструментите, мебелите, както и къщата, видимо са експонирани (и днес експонират) в употребата си или в морфологията си отпечатък от присъствието и образа на човека. При по-усъвършенствуваните, в по-новите технически предмети тази закономерност е нарушена и същевременно друг един символизъм е заел нейното място. Това вече не е символизмът на първичните, а на свръхструктурните функции: човек проецира в автоматизираните предмети не своите жестове, енергия, потребности, телесен образ, а автономността на своето съзнание, възможностите си за контрол, собствената си индивидуалност, идеята за своята личност.

ТАНЯ ЖЕЛЯЗКОВА

РАЗБИРАНЕ И ПРАВДОПОДОБНОСТ

„И винаги помнете, че е невъзможно да говорите така, че да не можете да бъдете зле разбрани: винаги ще има някой, който да ви разбере погрешно.“

Карл Попър, „Безкрайното търсене“

Когато човешкото същество е започнало (филогенетично) и започна (онтогенетично) да възприема света съотнесено към себе си, в познавателните му структури настъпват качествени изменения, свързани с процеси, надхвърлящи простото наблюдение и регистриране на вещи, свойства и отношения. Усвояването и „писването“ в действителността стават възможни едва след адекватното възприемане на посланията, които тази действителност изпраща. Правдоподобността на възприемането е свързана с процеса на разбиране на посланията, който гарантира от своя страна адекватност при „даването на отговор“ на тези послания.

Най-кратката формула, дефинираща разбирането, до която достигнах, е: *разбирането е декодиране на смисъл*. След нейното разшифроване се спрях на по-разширената формула, според която *разбирането е механизъм за творческо декодиране на действителността чрез смисъла на нейните послания по правила*.

Защо обвързах разбирането с правдоподобността? Нека влезем за малко в понятийното гнездо на правдоподобността.

Правдоподобието и правдоподобността на български и руски език имат еднакво значение – близък до истината, подобен на истината. Прави впечатление обаче, че те са сложно-съставни думи, които следват етимологията на руските думи „правда“ – истина и подобие – сходство.

По-широк е кръгът на понятията от гнездото в английския език, в който ясно се разграничава правдоподобието от правдоподобността: *вероятен, вероятно, възможен* – likely; *вероятност, възможност* – likelihood; *правдоподобен, предполагаем* – probable; *правдоподобност* – probability; *правдоподобен, приемлив* – plausible; *правдоподобност* – plausibility; *правдоподобен, вероятен* – verisimilar; *правдоподобност, вероятност* – verisimilitude; *verity* – истина, действителност, факт; *similar* – подобен, приличен, сходен, от същия вид като.

Упогребата на правдоподобието и правдоподобността подсказва известно различие в смисъла им. Правдоподобието има предимно предикативна употреба, докато правдоподобността е носител на предикат. Правдоподобността е механизмът за приближаване до истината, а правдоподобието е достигнатият резултат като подобие на истината. В този смисъл озаглавих настоящото изложение с изреча „Разбиране и правдоподобност“ и имам предвид точно правдоподобността, а не правдоподобието.

Понятието правдоподобност открай време интригува учените, които се стремят да определят не само формалното му съдържание, но и философското му основание. Четири са екзистенциалните полета на правдоподобието извън философията: *правдоподобие и вероятност, правдоподобие и доказателство; правдоподобни изводи* – в модалната логика; *правдоподобни разсъждения* – в евристиката и *правдоподобие* в изкуството – натурализъм, реализъм, условност, подражание, здрав смисъл [6].

Според теорията за правдоподобните изводи на Дьорд Пойа „всичките ни познания извън математиката и доказателствената логика се състоят от предположения“ [1, с. 5]. Обосновката на това твърдение е в инструментариума, с който си служат различните науки: доказателствени разсъждения в математиката и точните науки и правдоподобни разсъждения в хуманитарните науки. Първите различават доказателства от догадки, вторите различават една догадка от друга догадка. За разлика от доказателствените разсъждения, които са „надеждни, безспорни и окончателни“, правдоподобните разсъждения са „рисковани, спорни и условни“, изявяващи се ту като правдоподобни основания, ту като обикновени евристични допускания, чиито частни случаи са индуктивното и аналоговото мислене. Връзката им с теорията на вероятностите е пряка.

Независимо от нескритата си пристрастност към доказателствените разсъждения, Пойа твърди, че чрез правдоподобните разсъждения научаваме всичко ново за света и те са „единственият вид разсъждения, на които отдаваме значение във всекидневната си работа“ [1, с. 5]. Това „приземяване“ на „разтегливите стандарти“, както нарича той правдоподобните разсъждения, ги извежда извън лоното на каквато и да е теория.

Но тогава как така те лягат в основата на цялата хуманитаристика? „Мисля – казва Пойа, – че за философ с по-непредубеден ум всичките интелектуални придобивки на познанието би трябвало понякога да му се струват игра на досещане“ [2, с. 187]. Доказателствените разсъждения са резултат от дейността на математика, но доказателствата се откриват чрез досещането, което е правдоподобно разсъждение. Доверието в доказателствените разсъждения идва от правдоподобните разсъждения. Правдоподобните разсъждения се основават на набор от парадигми.

Светът познава два типа съществуване: неизбежно – природата; и по необходимост – артефакта. Артефактът е посредникът между човека и природата. Създаването на артефакти е кодиране на значения, които след това се декодират като смисъл. Светът на артефактите – това е „третият свят“ на Попър, създаден от човека, но станал независим от него. Мога да приема това положение условно в смисъла, че създаденото от човека се отчуждава от него и не му принадлежи. Но е спорно твърдението, че обективността на знанието е в неговото съществуване „без познаващ субект“ [3, с. 443]. Защото самата схема на Попър за ръста на научното знание като преход от изходния проблем, през предварителната теория и процеса на нейното критическо обсъждане, до възникването на новия проблем е постоянно прехвърляне на границата между свят 3 и свят 2 с насоченост към свят 1. „Той (нашият физически свят) е бил променен не от самите теории, а от нашето разбиране на теориите, нашето схващане на теориите, т.е. от умствени състояния, от обекти от свят 2“ [4, с. 181].

Според Попър истината е принципно недостижима и той я замества с правдоподобие. „Максимално правдоподобна ще бъде теория, даваща пълно и изчерпателно знание за света“ [5, с. 22]. Теориите, които при Попър са приравнени към хипотезите, могат да бъдат разбрани като предварителни решения на проблеми. „... ако искаме да разберем една теория по-добре, то *първото*, което трябва да направим, е да открием логическото ѝ отношение към онези съществуващи проблеми и съществуващи теории, които съставят онова, което можем да наречем „*проблемната ситуация*“ в конкретния момент от времето“ (курс. – К.П.) [4, с. 29].

Бих добавила, че разбирането на теориите е възприемане и декодиране на вторична действителност, която е постартефактна. А самото разбиране като механизъм е връзката между свят 2 и свят 3. Самият Попър твърди, че „разбирането на обектите принадлежи към свят 3, който конституира централния проблем на хуманитарните науки“ [7, с. 162], докато самото разбиране като интелектуална активност съществува в субективните процеси на свят 2.

Правдоподобността и разбирането са взаимобвързани рефлексивни актове. Но разбирането е процесуален акт със сложен теоретичен механизъм. То е тип съгласуваност между обекта и субекта, разкриваща взаимоотношения с правдоподобен характер. Разбирането е посредничество между единичното и общото. Езикът е като обвивка за смисъла. Думите в едно изречение образуват сума от смисли, която поражда нов смисъл.

Разбирането установява връзки и събужда смисъла. То зависи от погледа, който отправя търсещият човек, от неговия мотив. Защото нито езикът, нито предпоставките са достатъчно условие за разбирането. Необходим е мотив – разбиращ или неразбиращ поглед.

Тайната на продуктивното научно изследване не е да изложиш всичко, което мислиш, а да съумееш да спреш анализа си където трябва, преди да се е размил в словоразхищение. Това е твърде трудно при изкушението да се обосновеш максимално, за да бъдеш разбран. Не казвам „правилно“ разбран, а просто разбран. Ето това е значим проблем. А както става ясно, „... *проблемите могат да бъдат решени само с помощта на нови идеи*“ (Карл Попър, „Безкрайното търсене“).

Литература

1. По й а, Д. Математиката и правдоподобните разсъждения. Т. 1. Индукция и аналогия в математиката. С., 1970.
2. По й а, Д. Математиката и правдоподобните разсъждения. Т. 2. Схеми на правдоподобни заключения. С., 1976.
3. По п е р, К. Логика и рост научного знания. – В: Избранные работы. М., 1983.

4. Попър, К. Безкрайното търсене. Автобиография на един интелектуалец. С., ИК „Златорог“, 1998.
5. Садовский, В. Н. Логико-методологическая концепция Карла Попера. Вступительная статья. – В: Поппер, К. Логика и рост научного знания. Избранные работы. М., 1983.
6. Философская энциклопедия. Т. 1, 2, 3, 4, 5. М., 1960–1970.
7. Popper, K. Objective Knowledge. An Evolutionary Approach. Oxford, At the Clarendon Press, 1972.